

РОЗВИТОК ПРОДУКТИВНИХ СИЛ І РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

УДК 332.1.

Борецька Н.П.,
доктор економічних наук,
професор кафедри бізнес-економіки,
Київський національний університет технологій та дизайну

ЗБАЛАНСОВАНА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНА СИСТЕМА РЕГІОНУ: КРИТЕРІЇ І ПОКАЗНИКИ

Борецька Н.П. Збалансована соціально-економічна система регіону: критерії і показники. В статті приведена збалансована соціально-економічна система, детально вивчені компоненти даної системи, таких як: суспільство, природа, економіка. Розглянуто загальні критерії та індикатори розвитку соціально-економічної системи, Приведена схема взаємозв'язків та аналізу компонентів системи.

Ключові слова: суспільство, економіка, територія, система, сталий розвиток, соціально-економічна система.

Борецкая Н.П. Сбалансированная социально-экономическая система региона: критерии и показатели. В статье приведена сбалансированная социально-экономическая система, подробно изучены компоненты данной системы, таких как: общество, природа, экономика. Рассмотрены общие критерии и индикаторы развития социально-экономической системы, приведенная схема взаимосвязей и анализа компонентов системы.

Ключевые слова: общество, экономика, территория, система, устойчивое развитие, социально-экономическая система.

Boretska N.P. Balanced socio-economic system of the region: criteria and indicators. The article presents a balanced socio-economic system, details of the components of this system, such as: society, nature, and economy. The general criteria and indicators of the development of the socio-economic system are considered. The scheme of interconnections and analysis of components of the system is presented.

Key words: society, economy, territory, system, sustainable development, socio-economic system.

Постановка проблеми. Сучасний соціально-економічний розвиток в Україні відіграє дуже важливу роль у формуванні аграрного сектору. Основною проблемою цього розвитку є ряд завдань ефективного екорозвитку та формування концепції сталого розвитку. Сталий розвиток – це збалансоване рішення соціально-економічних проблем і завдань, збереження сприятливого середовища та природно-ресурсного потенціалу території з метою задоволення потреб нинішнього і майбутнього поколінь при забезпеченні економічної та екологічної безпеки.

Огляд останніх досліджень і публікацій. Чимало наукових праць як вітчизняних так і закордонних дослідників присвячено дослідженню та аналізу соціально-економічного розвитку. Вагомий теоретичний та прикладний внесок у розвиток соціально-економічних процесів зробили відомі вітчизняні науковці П. Борщевський, І. Бистряков, В. Голян, Л. Грановська, Л. Мельник, В. Трегобчук, та ін. Однак, здебільшого, напрацювання науковців стосуються оцінювання рівня розвитку соціально-економічних систем за загальними результатами господарювання у контексті вирішення проблем регіонального розвитку.

Формулювання завдання дослідження. Завданням дослідження є теоретичне обґрунтування збалан-

сування соціально-економічної системи, а також визначення її критеріїв та показників.

Виклад основного матеріалу дослідження. У загальнонауковому розумінні система представляється як сукупність елементів, що знаходяться у відносинах і зв'язках між собою і утворюють певну цілісність, єдність. Для системи характерно не тільки наявність зв'язків і відносин між її елементами (певна організованість), але і нерозривна єдність з середовищем, у взаєминах з якою вона проявляє цілісність [1].

Розвиток соціально-економічної системи проявляється через сукупність змін, що протікають в її елементах протягом певного періоду часу, обумовлених різного роду соціальними, економічними, політичними, екологічними та іншими факторами. В системі мають значення соціальні і економічні показники діяльності суспільства за певний період часу з урахуванням екологічного фактора.

Економічний розвиток може бути виражене через зміни таких економічних показників, як ВВП, величина бюджету, інвестиції, податки та ін; соціальний розвиток – через рівень безробіття, погіршення здоров'я, ; екологія – через забруднення навколишнього середовища, рівень використання природних факторів та ін.

З позиції ефективно-сталого розвитку будь-яку таку організаційну систему можна представити у вигляді системи, що включає в себе безліч елементів або підсистем (країна, регіони, галузі, фірми, індивіди, природні ресурси і т.д.), які в процесі взаємодії між собою утворюють єдине соціально-еколого-економічне ціле. Конкретно взята країна являє собою відкриту соціально-еколого-економічну систему з кордоном, в межах якої взаємодіють її підсистеми, що володіють особливими властивостями і системними принципами.

Будь-яка соціально-економічна система включає в себе підсистеми: населення, виробництво, природа, інфраструктура. Взаємний вплив цих підсистем відіграє певну роль, оскільки саме взаємодія населення, навколишнього середовища, з одного боку, і держави – з іншого, визначає наслідки, які економісти оцінюють за допомогою відповідних показників і критеріїв.

Однією з умов стійкості системи є компроміс між населенням, навколишнім середовищем і державою в особі соціально активного шару по важливим характеристикам життєдіяльності суспільства, коли поточні значення критеріїв не виходять за межі обмежень, встановлених на основі зазначеного компромісу. Іншою умовою стійкості є підтримання компромісу між природою та суспільством. Порушення цього компромісу також веде до нестійкості системи.

В Україні перевага віддається комплексній оцінці соціально-економічного розвитку регіону, сутність якої полягає у визначенні переліку показників, що впливають на рівень соціально-економічного розвитку регіону та найбільш повно відображають соціально-економічні зміни, їх групуванні за певними напрямками соціально-економічного розвитку, розрахунку часткових індексів за цими напрямками з наступним визначенням узагальнюючого індексу. Результати такої комплексної оцінки дозволяють ранжувати регіони за рівнем їх соціально-економічного розвитку, визначати середній показник інтегральної оцінки, що слугує підставою для оцінки ступеня депресивності стану регіонів (коли значення інтегрального індексу нижче за середній), що у свою чергу, за словами науковців є свідченням того, що «такі регіони потребують державної допомоги» [2, с. 178].

Концепція екологічно сталого розвитку зв'язує три підсистеми – соціальну, економічну і екологічну. Головною метою моделі соціо-еколого-економічної системи є формування цілісної і взаємопов'язаної системи управління ресурсами на всіх рівнях:

Перший елемент – «населення». Заради якого і організовано виробництво та інфраструктура. З позиції існування людини і повинні вироблятися всі стратегії: економічні, політичні, екологічні, демографічні та ін.

Другий елемент – «економіка». Він характеризується тим, що тут в основному реалізуються всі стратегії економічного характеру.

Третій елемент – «екологія». У ньому панують природні закони і процеси.

Автор роботи [3] вважає, що для формування моделі оптимального (збалансованого) розвитку економіко-екологічної системи регіону необхідно досліджувати структуру і основні матеріально-речові і інформаційні потоки, що виникають при функціонуванні цієї системи і які є результатом взаємодії двох підсистем: економічною і екологічною.

Ми вважаємо, що без третьої підсистеми, а саме соціальної – система не може існувати. Взаємозв'язок двох підсистем, а саме соціальної та економічної, їх критерії та індикатори схематично зображені на рис. 1.

Між усіма підсистемами існують тісні прямі та опосередковані взаємозв'язки, як позитивні, так і негативні. Ці взаємозв'язки мають переважно позитивну спрямованість, але можуть носити і негативний характер. Носіями цих взаємозв'язків є: господарські навички, культурні традиції, релігії, системи виховання, економічні процеси, торгівля, здійснення найбільших будівельних проектів, захист від зовнішнього ворога і несприятливої економічної ситуації – все це і багато іншого з'єднуються підсистемами в єдине ціле.

Разом із економічними характеристиками нерідко розглядають соціальні параметри розвитку. Більше того, соціальні характеристики давно вже стали повноправними показниками, що оцінюють ступінь розвитку будь-якого регіону.

Охарактеризуємо детально кожну підсистему. «Соціальна» являє собою систему взаємозв'язаних дій, поступків, і процесів, які відображаються в зміні населення, міграції населення, покращенні демографічної ситуації.

Тому можна виділяти основні показники населення такі, як: міграція; природний рух населення; народжуваність; смертність; тривалість життя; життєвий потенціал. Наприклад, Інтенсивне забруднення навколишнього середовища може істотно вплинути на репродуктивну поведінку населення. В сильно забруднених районах деякі люди опасаються заводити дітей через страх народження дитини з вродженими дефектами. Вплив факторів природи на здоров'я може призвести до метеострессам, загострення серцево-судинних захворювань, виникнення деяких форм онкології та інших захворювань.

Вплив техногенних чинників на здоров'я населення викликають такі наслідки: зниження працездатності і соціальної активності у всіх людей; поява генетичних порушень, що призводять до виникнення спадкових хвороб, онкологічних захворювань; погіршення здоров'я дітей, що живуть у забруднених районах; збільшення числа гострих і хронічних захворювань у працездатного населення та підвищення в цьому зв'язку числа випадків невиходу на роботу через хворобу; скорочення тривалості життя людей на територіях з високим рівнем забруднення середовища проживання.

Об'єднання трьох підсистем у цілісну систему визначає взаємозумовленість змін, які відбуваються характеризують кінцеві стани підсистем протягом досить тривалого періоду розвитку. Показники, які визначають кінцеві стани підсистем такі [4, с. 147]:

- у соціальній підсистемі – чисельність населення і ступінь урбанізації, рівень освіти, життя і стан здоров'я населення;
- в економічній підсистемі – масштаби виробництва (величина кінцевого продукту чи національного доходу), його структура, якісна характеристика продукції;
- в екологічній підсистемі – рівень екологічної обґрунтованості технологій, які застосовуються, характеристика ресурсів навколишнього середовища, рівень депресивності.

Підсистема «економіка». Від рівня розвитку господарської діяльності, економіки в рамках конкретної соціальної системи залежить якість життя населення. У найбільш узагальненій формі економіка трактується

Рис. 1. Соціально-економічна система

як процес взаємини між блоками «населення» і «екологія». У рамках підсистеми «економіка» люди за допомогою своєї праці, використовуючи певні знаряддя виробництва, в умовах конкретних виробничих відносин досягають певного рівня розвитку.

Вплив економіки (виробництва) на населення. Зниження зростання населення супроводжує поліпшення добробуту в плинні тривалого періоду часу. Зниження народжуваності, але воно перевищує рівень смертності. Зниження рівня доходу на душу населення і нерівність у доходах ведуть до того, що умови життя стають несприятливими для того, щоб мати дітей. Для того, щоб цього не сталося, необхідно забезпечення не тільки безпечного економічного, але й безпечного екологічного шляху розвитку.

Як показують соціологічні дослідження, основна мета в житті будь-якої людини не тільки досягнення максимально можливого рівня безпеки, а й забезпечення собі прийняттого рівня життя.

Останній час відбувається перенесення акцентів уваги здебільшого світової спільноти з абсолютизації кількісних показників економічного зростання на те,

яким чином це зростання дозволяє розширити і реалізувати можливості людей. Мета розвитку – не збільшувати обсяги виробництва, а дозволити людям розширювати свій вибір, здійснювати більше справ, мати доступ до знань, набутих людством. Основними характеристиками людського розвитку стають: довголіття, матеріальний рівень життя, освіченість і саморозвиток. Освіта і наука, що відповідають сучасним потребам, виступають в якості єдиного комплексного фактора соціалізації особистості в постійно мінливій економічній, соціальній та культурній сфері, умовами горизонтальної і вертикальної мобільності.

Отже, у повсякденному житті людського суспільства на сучасному етапі природа, людина і економіка перебувають у тісному взаємозв'язку, яка опосередкована через інфраструктурну компоненту однієї системи суспільства.

Серед цілей соціально-економічного розвитку регіону використовуються такі, як збільшення доходів, поліпшення освіти, покращання навколишнього середовища, рівність можливостей, розширення особистої свободи, збагачення культурного життя [5].

Стандартним способом оцінки економічного розвитку регіону є оцінка рівня виробництва. Така оцінка є сьогодні односторонньою і недостатньою. Розроблені міжнародними організаціями підходи до оцінки економічного розвитку країн примушують при оцінці рівня розвитку регіону розглядати не тільки об'єм виробництва, але і такі, наприклад, аспекти, як освіта, охорона здоров'я, стан навколишнього середовища, особиста свобода і культура життя. Цілком доречно як інтегральний показник розвитку регіону використовувати індекс розвитку людини, розроблений Програмою розвитку ООН для оцінки розвитку окремих країн [6].

Отже, соціально-економічна система – це система, основними структурними компонентами якої є суспільство, природа і економіка:

- економіко-соціальні, що відображають безпосередній взаємини людей у сфері виробництва і споживання благ;
- соціально-екологічні, що визначають безпосередній вплив, що виявляється в забрудненні навколишнього природного середовища відходами в результаті життєдіяльності людини;
- соціальні, які відображатимуть характер функціонування індивіда в суспільстві, що визначають специфічне ставлення особистості до динаміки суспільного процесу;
- економічні, що виникають внаслідок дії законів економіки, що описують особливості та закономірності розвитку економічних явищ і відносин.

Висновки. Основним напрямком концепції сталого розвитку територій є об'єднання в єдину систему економіки, природи і суспільства, співвідношення яких визначає необхідність комплексного підходу до здійснення досліджень територій будь-якого рівня. Взаємне негармонійне накладення і

поєднання розглянутих вище чинників може призвести до виникнення збитків, негативного впливу на розвиток соціально-економічної системи, дисбалансу її компонентів, що в свою чергу може призвести до зниження соціально-економічної та екологічної безпеки території.

Список використаних джерел:

1. Грановська Л.М. Еколого-збалансоване природокористування в умовах поліфункціональності територій [монографія] / Л.М. Грановська. – Херсон: Видавництво ХДУ. – 2009. – 414 с.
2. Федорищева А., Бутрим О. Техногенно-екологічна ситуація в Україні та управління рівнем її безпеки // Економіка України. – 1998. – № 5. – С. 74.
3. Сухоруков А. І. Моделювання та прогнозування соціально-економічного розвитку регіонів України: монографія / А. І. Сухоруков, Ю. М. Харазішвілі. – К.: НІСД, 2012. – 368 с.
4. Олійник Я.Б. Економіко-екологічні проблеми територіальної організації виробництва і природокористування / Под ред. П.П. Борщевського; Київський ун-т ім. Тараса Шевченка. – К.: Лібра, 1996. – 208 с.
5. Трансформація структури господарства України. Регіональний аспект // за ред. Г.В. Балабанова, В.П. Нагірної, О.М. Нижник. – К., 2003. – 341 с.
6. Коломійчук В.С., Шевчук Л.Т., Шульц С.Л. Стратегічні засади соціально- економічного розвитку регіону. – Тернопіль, 2002. – С. 71–72.

УДК 336.741

Прохорчук С.В.,

кандидат економічних наук, доцент,
Міжнародний університет бізнесу і права

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНКИ РІВНЯ РОЗВИТКУ ІНФРАСТРУКТУРИ РЕГІОНУ

Прохорчук С.В. Методологічні підходи до оцінки рівня розвитку інфраструктури регіону. У статті досліджено процеси розвитку інфраструктури Причорноморського регіону. Уточнено поняття «інфраструктура» на підставі групування наявних визначень. Запропоновано алгоритм проведення оцінки рівня розвитку інфраструктури регіону. Охарактеризовано, а також здійснено порівняльний аналіз розвитку інфраструктури трьох областей Причорноморського регіону. Визначено слабкі місця розвитку інфраструктури регіону, а також запропоновано практичні рекомендації щодо фінансування її розвитку.

Ключові слова: інфраструктура, Причорноморський регіон, оцінка інфраструктури, рівень розвитку регіону.

Прохорчук С.В. Методологические подходы к оценке уровня развития инфраструктуры региона. В статье исследованы процессы развития инфраструктуры Причерноморского региона. Уточнено понятие «инфраструктура» на основе группировки существующих определений. Предложен алгоритм проведения оценки уровня развития инфраструктуры региона. Охарактеризован, а также осуществлен сравнительный анализ развития инфраструктуры трех областей Причерноморского региона. Определены слабые места развития инфраструктуры региона, а также предложены практические рекомендации по финансированию ее развития.

Ключевые слова: инфраструктура, Причерноморский регион, оценка инфраструктуры, уровень развития региона.

Prokhorchuk S.V. Methodological approaches to assessing the level of infrastructure development in the region. In the article the processes of infrastructure development in the Black Sea region are explored. The term “infrastructure” is clarified based on the grouping of existing definitions. An algorithm for assessing the level of infrastructure development in the region is proposed. A comparative analysis of the infrastructure development of the three regions of the Black Sea region was described and implemented. The weak points of the development of the infrastructure of the region were determined and practical recommendations for financing its development were proposed.

Key words: infrastructure, Black Sea region, infrastructure assessment, level of development of the region.

Постановка проблеми. Дослідження проблем інфраструктурного розвитку регіонів України є дуже актуальною темою з огляду на той факт, що нині Україна

крокує шляхом втілення широкого спектру реформ, спрямованих на покращення перш за все добробуту населення країни. Складові інфраструктурного комп-